

BOEKAANKONDIGINGEN

(vervolg op pag. 267)

J. Heilmann-Clausen, A. Verbeke & J. Vesterholt, 1998. Fungi of Northern Europe 2: The Genus *Lactarius*. Besteladres: Svampetryk, Kornblomstvej 6, Tilst, DK 8381 Mundelstrup. Prijs: DKK 250,--; verzending: DKK 50.-- (bij betaling per Eurocheque; DKK 30.-- extra bij betaling per Postgiro naar Postal account nr. 8489335)
Dit is deel 2 in een serie die begon met *The Genus Hygrocybe* door D. Boertmann (zie *Coolia* 39(3), 1996). Deel 2 zal in een volgende *Coolia* worden besproken.

BOEKBESPREKINGEN

E. Gerhardt, 1997. *Der große BLV Pilzfürher für unterwegs*. BLV, München. 718 pp., ca. 1000 kleurenfoto's, 6 pp. zwart-wit tekeningen. ISBN 3-404-15147-3. Prijs DM 49,90.

Dit compacte boek geeft in goede kleurenfoto's een overzicht van de grotere paddestoelen en zwammen in Duitsland. Het is opgezet als een echte veldgids; formaat (slechts 19,4 x 10 x 3,5 cm), ordening van de soorten (naar vorm, sporenkleur, dikte van de steel, steeds door kleurenbalken en pictogrammen boven aan de bladzijde aangegeven), de lay-out (linkerpagina's korte beschrijvingen, rechterpagina's kleurenfoto's) en de plastic omslag zijn daar alle op gericht. De 700 grammen die het boek weegt, kunnen een reden zijn om het boek thuis te laten.

Het boek is voor Duitsland geschreven, en de soortkeuze weerspiegelt dat enigszins. Er is veel aandacht voor amanieten, boleten en ridderzwammen, terwijl de minder ogende, niet eetbare, bruine zwammetjes, zoals de breeksteeltjes, er bekaaid afkomen. Gordijnzwammen zijn echter met zo'n 67 soorten vertegenwoordigd. In totaal worden zo'n 1000 soorten afgebeeld. Ook in Nederland is dit boek goed bruikbaar, al staan er soorten in die hier niet aangetroffen zijn en komt de vermelde oecologie niet altijd overeen met de Nederlandse situatie. Schijfzwammetjes en ander klein grut zijn niet opgenomen.

De kwaliteit van de foto's is in het algemeen goed; alle foto's zijn in de natuur gemaakt. Soms zijn helaas wat oude of ingedroogde exemplaren gefotografeerd, zoals van *Pluteus salicinus*, de Grauwgroene hertezwam. Het enige bezwaar van de foto's is dat ze klein zijn, 83 x 59 mm, of zelfs de helft daarvan. Vier bladzijden met uitleg van vaktermen en zes pagina's tekeningen van microscopische kenmerken besluiten dit boek.

Ik kan diegenen die graag een paddestoelengids mee willen nemen in het veld dit boek van harte aanbevelen. De prijs is ook gunstig. Er wordt momenteel gewerkt aan een Nederlandse vertaling en bewerking. Voor wie het in wil zien: er is een exemplaar in de NMV-bibliotheek te Baarn.

Else C. Vellinga, Haarlem

Arno Adelaars, 1997. Alles over paddo's. Prometheus, Amsterdam. 162 pp. ISBN 90-533-35-62. Prijs f 18,90.

Anoniem. Paddo's. Onze kleine broeders. Egosoft, postbus 43048, 1009 ZA Amsterdam. 63 pp. Prijs f 6,95.

Paddestoelen zijn "in". Ieder zich respecterend tijdschrift verschijnt in de herfst met een artikel over deze wonderen van het woud, daarbij vaak dankbaar gebruikmakend van de ervaringen van regionale mycologen. Aan de Rode Lijst van paddestoelen zijn indertijd veel krantenkolommen gewijd. Veruit de meeste publiciteit trok de laatste jaren echter een beperkte groep zwammen, de hallucinogene paddestoelen. Plotseling werd de Nederlandse taal verrijkt met het woord "paddo", dat in het vervolg van deze recensie ook gebezigd zal worden, bij gebrek aan een goed alternatief. Het woord is inmiddels volkomen ingeburgerd en de hierboven gegeven omschrijving is lang.

De hele opwinding over paddo's is aan de kolommen van Coolia ongemerkt voorbijgegaan. Dit is niet verbazend, want de consumptie van kaalkopjes en verwanten is eerder voer voor psychologen, politici en juristen dan voor mycologen. Toch worden veel leden van de vereniging met vragen over paddo's geconfronteerd. Bijna alle professionele mycologen zijn in dit verband al eens opgetreden voor radio of televisie. Huub van der Aa heeft, provocerend als gewoonlijk, daarbij het Baarnse gemeentebestuur beticht van medeplichtigheid aan het verspreiden van drugs door het deponeren van houtsnippers in openbare plantsoenen, een prima voedingsbodem voor het Blauwwordend kaalkopje (*Psilocybe cyanescens*). Thom Kuyper is geraadpleegd als getuige-deskundige in de geruchtmakende rechtzaak over de wettigheid van de verkoop van gekweekte psilocybe's. Veel andere mycologen worden geconfronteerd met vragen van terreinbeheerders en een nieuwsgierig publiek. Van een mycoloog wordt verwacht dat hij een en ander van paddo's weet.

Het is daarom nuttig dat er recent enkele publikaties in het Nederlands zijn verschenen die in kort bestek veel informatie verschaffen over paddo's en hun effecten. Het boek 'Alles over paddo's' is daarvan het meest veelzijdig en informatief. De auteur, Arno Adelaars, is geen mycoloog maar freelance-journalist en onderzoeker van drugs en het gebruik daarvan. Hij schreef eerder een soortgelijke verhandeling over de drug XTC. De eerste drie hoofdstukken schetsen de geschiedenis van hallucinogene paddestoelen vanaf de herontdekking van het rituele gebruik van psilocybe's in Mexico door Wasson in de jaren vijftig. Vervolgens de opkomst van geestverruimende ervaringen in de hippie-subcultuur in de jaren zestig onder invloed van onder meer de schrijver Aldous Huxley en de psycholoog Timothy Leary. Tenslotte belandt hij bij het grootschalige gebruik onder jongeren in de jaren negentig op de vleugels van house music en van andere drugs als XTC, gepaard gaande met de geboorte van 'smart shops' en 'smart bars', die als paddestoelen uit de grond schieten. De kern van het boek wordt

gevormd door de twee hoofdstukken over de aard van de psychedelische ervaring en de praktijk van het gebruik, verlevendigd door verslagen van authentieke ervaringen van trippers. Zijn eigen ervaringen worden door Adelaars aangeduid als "veldnotities"- wel iets anders dan wat mycologen daar gewoonlijk onder verstaan! Hij gaat ook kort in op de chemische structuur en fysiologische werking van de werkzame stoffen, alsmede op de invloed van dosering, persoonlijke omstandigheden en omgevingsfactoren op de effecten van het consumeren van paddo's. De auteur wijst op de mogelijkheden om paddo's te gebruiken voor het verkrijgen van zelfinzicht, al dan niet in het kader van therapie. Curieus is het verhaal over een man die na het eten van een portie van 400 (!) kaalkopjes voorgoed van zijn alcoholverslaving was bevrijd. Er zijn volgens Adelaars geen aanwijzingen dat paddo's zelf verslavend zijn. In een ander hoofdstuk wijst hij op de risico's: verwarring met giftige paddestoelen, het (zeer geringe) gevaar van een onjuiste dosering en vooral op ongewenste psychische effecten. Men spreekt dan over flippen of een "bad trip", waarbij een gebruiker angstaanjagende ervaringen doormaakt en in uitzonderlijke gevallen in een langdurige psychose terecht kan komen.

Adelaars geeft korte karakteristieken van uiterlijk, verspreiding en werkzaamheid van de zes belangrijkste hallucinogene soorten: *Psilocybe semilanceata* (Puntig kaalkopje), *P. cubensis*, *P. caerulescens* (Blauwwordend kaalkopje), *P. azurescens*, *Panaeolus subbalteatus* (Gezoneerde vlekplaat) en *P. cyanescens*. Drie soorten worden geïllustreerd met zwartwit-tekeningen, die een aardige impressie geven maar nauwelijks behulpzaam zijn bij de herkenning. Het portret van het Blauwwordend kaalkopje zou even goed een willekeurige Trechterzwam kunnen voorstellen! Goede kleurenfoto's van de genoemde paddestoelen hadden in dit boek zeker niet misstaan. Een beknopte handleiding voor het kweken van paddo's is eveneens opgenomen. Hierin wordt het uit Amerika overgewaaide begrip 'guerilla farming' geïntroduceerd, in dit geval het uitzetten van sporen of mycelium van paddo's op houtsnippers die met andere doeleinden op publieke paden en in plantsoenen zijn gedeponeerd. Adelaars meldt dat dit in ons land in praktijk wordt gebracht met *Psilocybe caerulescens*, maar ook met *P. azurescens*, een soort die nog nooit uit Nederland gemeld is. Dus mycologen, opgelet! *P. azurescens* heeft een geel- tot kastanjebruine hoed tot 10 centimeter breed met een duidelijke umbo en verkleurt bij aanraking intens blauw. Een beschrijving met kleurenfoto's is te vinden in het boek van Paul Stamets, 'Psilocybin mushrooms of the world' (1996).

Het boek besluit met een zeer korte beschouwing over etnomycologie en de rol van hallucinogene paddestoelen in religies, gevolgd door literatuurverwijzingen, een verklarende woordenlijst en een register.

'Alles over paddo's' is helder geschreven en nuchter van toon. Het bevat in een notendop veel belangwekkende informatie over dit onderwerp en is als introductie tot hallucinogene paddestoelen en daarmee samenhangende fenomenen zonder meer aan te bevelen. Naar mijn inschatting is de toonzetting over de effecten van het gebruik aan de

positieve kant. In veel publikaties wordt gesteld dat psilocybine en psilocine min of meer werken als een waarheidsserum: de (onbewuste) stemming van de gebruiker wordt erdoor versterkt. Voor evenwichtige en goed gestemde personen zou de paddo bij kunnen dragen tot een verhoging van het levensgeluk, maar bij onevenwichtige en depressieve mensen kan het de negatieve gevoelens juist versterken. Die laatste categorie is in de huidige maatschappij goed vertegenwoordigd en daarom is het gebruik van paddo's naar mijn mening voor velen af te raden. Dit voorbehoud komt bij Adelaars onvoldoende aan de orde, maar de standpunten op dit gebied zijn persoonlijk zolang deugdelijk wetenschappelijk onderzoek naar de (lange termijn) effecten van deze drug ontbreekt.

De mycologische informatie die verstrekt wordt, is in het algemeen correct op enkele details na. Zo wordt *Psilocybe liniformans* (Slijmrandkaalkopje) ten onrechte genoemd als een synoniem van *P. caerulescens* (Blauwwordend kaalkopje) en als substraat van *P. semilanceata* (Puntig kaalkopje) wordt mést aangegeven. De informatie over vergiftigingsverschijnselen als gevolg van het eten van vezelkoppen en *Galerina marginata* (Bundelmosklokje) is ook niet juist.

Het boekje met de suggestieve titel "Paddo's. Onze kleine broeders" heeft twee subtitels die de bedoeling verduidelijken: "Gids naar het Rijk der Verbeelding" en "Starter voor Magic Mushroom Psychonauten". Merkwaardigerwijs worden nergens de auteurs aangegeven, mogelijk om juridische problemen te voorkomen. Alleen onder de inleiding worden de initialen van drie personen vermeld. Het boekje is niet bedoeld als een overzichtswerk, maar richt zich rechtstreeks tot de (potentiële) gebruiker van paddo's. De lezer wordt op vertrouwelijke wijze met 'je' aangesproken. In 17 compacte hoofdstukjes wordt informatie verschaft over de voorgeschiedenis, de motieven om paddo's te gebruiken, de voorwaarden voor veilig gebruik, mogelijkheden om aan de paddestoelen te komen, recepten, het verloop van trips, het gebruik van paddo's bij rituelen, visualisaties en sjamanen-therapie, de gevaren van gebruik en de chemie van de werkzame stoffen. Het boekje bevat verder enkele toepasselijke citaten van andere auteurs, passages uit belevingen van gebruikers en verwijzingen naar verdere literatuur, video's en internetsites. De teksten zijn vlot en speels en daardoor prettig leesbaar.

Het boek van Adelaars is completer, in de meeste opzichten uitgebreider en afstandelijker geschreven dan het werkje over onze "kleine broeders". Dit laatste boekje is echter geschikter om de paddo en zijn gebruiker van binnenuit te leren kennen, met ontroerende en gemakkelijke aspecten. Voor de prijs hoeft niemand dat te laten. Ondanks de suggestieve titel en subtitels is het geen ongenueerde lofzang op het gebruik van hallucinogene paddestoelen. Integendeel, er wordt explicieter dan in Adelaars' boek ingegaan op mogelijke nadelige psychische effecten en het verband tussen de werking en iemands persoonlijkheidsstructuur. Er wordt ook sterker gewaarschuwd tegen het

onoordeelkundig verzamelen van paddestoelen in de natuur.

Het is de vraag of paddo's de gemoederen zullen blijven bezighouden en of de wetgeving in dat opzicht zal worden aangepast. Of is er wederom sprake van een voorbijgaande rage?

Mijn inschatting is dat de werking van hallucinogene paddestoelen voor de meeste genotzoekers toch een beetje te serieus is en dat paddo's geleidelijk weer het domein worden van een beperkte groep 'psychonauten'. Maar wie weet; misschien zullen Kaalkopjes een vaste plaats verwerven in onze (jongeren)cultuur en, volgens sommige profeten, deze zelfs radicaal veranderen.

Eef Arnolds, Holthe

Martin B. Ellis & J. Pamela Ellis, 1998. Microfungi on miscellaneous substrates. An identification Handbook; new enlarged edition. The Richmond Publishing Co. Ltd, P.O.Box 963, Slough SL2 3RS, England. 246 pp. ISBN 0-85546-248-5. Hardback only. Prijs: £ 35,-- + £ 2,-- for overseas postage.

Voorzien van een aardige nieuwe omslag, met zes kleurenfoto's en een voorwoord van David Hawksworth verscheen vroeg in 1998 de nieuwe uitgebreide druk van het tweede grote opus van het echtpaar Ellis. Dat is precies tien jaar na verschijning van de eerste druk. De uitbreiding betreft alleen enkele aanvullingen van de literatuurlijst en wie de eerste druk bezit, kan volstaan met het kopiëren van de pagina's 229 t/m 231, ter vervanging van pag. 173 in de oude druk. De nieuwe literatuurlijst is overigens zeer (mijn inziens te) beknopt en daarom is, onontkoombaar, ook de keuze van de opgenomen titels arbitrair. Voor de rest is alles bij het oude gebleven, inclusief de paginering van het grootste deel van tekst, zodat ook de indices gewoon konden worden overgenomen. De eveneens ongewijzigde verklarende woordenlijst staat nu achter de illustraties (in de eerste druk ervoor).

In zijn voorwoord wijst David Hawksworth erop dat ook de nomenclatuur niet is aangepast, wat determinatie op zich niet in de weg staat, maar hij vindt terecht dat het raadzaam is om namen, ontleend aan dit boek, eerst elders te verifiëren, alvorens ze in nieuwe publikaties te gebruiken. Omdat het waarschijnlijk om een gering aantal namen gaat was het wel zo attent geweest als iemand even de moeite had genomen, ergens achter in het boek, een lijstje van niet meer gebruikelijke namen op te nemen. Nu moet iedere gebruiker, gewaarschuwd door deze opmerking van de inleider, bij elke naam twijfelen of hij nog wel deugt.

Aan de term 'Microfungi' in de titel wordt een zeer brede betekenis gegeven. Bij 'Fungi on Fungi', bijvoorbeeld, zijn ook *Cordyceps*-soorten opgenomen. Bij de 'Fungi on burnt ground and charcoal' en de 'Fungi on soil' doen ook typische macro-genera als *Helvella*, *Otidea*, *Geopyxis*, *Discinella*, *Rhizina*, *Peziza* en vele andere vrolijk mee, wat overigens soms

allerlei geslachten oplevert. Bij de 'Fungi on soil' hebben de schrijvers zich beperkt tot de ascomyceten. Bij die op mest komen ook andere hoofdgroepen, zoals de 'Hyphomycetes' en 'Phycomycetes' aan de orde. De naam phycomyceten was een verzamelnaam van grote groepen zogenaamde lagere fungi, waarvan we intussen allang weten dat ze geen enkele verwantschap hebben. De naam is dan ook al tientallen jaren in onbruik. In het geval van de mestschimmels wordt slechts één van die groepen bedoeld: de Zygomyceten.

Men moet er verder rekening mee houden dat bij de keuze van de opgenomen soorten waarschijnlijk is uitgegaan van de Engelse mycoflora. In de sleutel voor de fungicole *Nectria*'s ontbreekt bijvoorbeeld de op het vaste land van Europa niet zeldzame *N. cosmiospora*. Bij de 'Hyphomycetes on Fungi' zijn allerlei voorbeelden van onvolledigheid te vinden. Voorbeeld: waarom wel *Stephanoma strigosum* op *Humaria*, en niet de vrij algemene *S. tetracoccum* op aardtongen? Overigens is geen van de interessante en deels specifieke parasieten van *Geoglossum* opgenomen, en het genus ontbreekt dus in de 'Host list voor Fungi on Fungi'. Deze lijst legt nog een andere beperking bloot. Hij wekt de indruk dat een aantal soorten beperkt is tot maar één of enkele genera van waardschimmels (of paddestoelen). *Mycogone rosea* wordt vermeld onder *Agaricus* en *Inocybe*, terwijl één blik in een ander boek, zoals de 'CBS List of Cultures', leert dat dat evengoed *Tricholoma* of *Amanita* mag zijn. Beter had deze soort in de 'host list' alleen onder 'Agaricaceae' kunnen staan want hij is 'plurivoor', dus niet selectief in de keuze van de soort paddestoel. In deze 'host list' doet het ook enigszins komisch aan te lezen dat er op Uredinales (roesten) maar twee schimmels voorkomen terwijl bij het volgende item, *Uromyces* (een groot roestengenus) alleen *Cladosporium uredinicola* wordt genoemd, een soort die bepaald niet tot dit genus beperkt is. Ook onder 'Puccinia', een ander groot roestengenus, staan soorten die onder Uredinales als groep thuis horen. De genoemde omissies zijn nadrukkelijk slechts voorbeelden, die mij bij lezing van het boek meteen opvielen. Andere specialisten zullen er stellig legio andere vinden.

In de rubrieken 'Fungi growing on or with Bryophytes' en 'Fungi on bones, feathers, paper, cloth etc.' komen tenslotte een aantal genera (en soorten) aan de orde die elders nergens voor een groot lezerspubliek toegankelijk zijn. En dat is waarschijnlijk de belangrijkste waarde van het boek als geheel: het levert in compacte vorm een overzicht van schimmels uit zeer verschillende groepen, die zonder gedegen voorkennis moeilijk toegankelijk zijn, tenzij men over een ruim gesorteerde bibliotheek beschikt. Als de gebruiker zich realiseert dat het boek grote beperkingen heeft wat betreft de volledigheid en dat er enige voorzichtigheid geboden is ten aanzien van de naamgeving, dan kan het toch een aardig opstapje zijn voor verdere studie van bepaalde schimmelgroepen, of van groepen schimmels op bepaalde specifieke substraten. Maar in bijna alle gevallen zal verdere studie in vollediger handboeken niet te vermijden zijn.

Huub van der Aa, Baarn